

Encyklopedia

Balneologii i Medycyny Fizykalnej
oraz
Bioklimatologii, Balneochemii i Geologii uzdrowiskowej

Pod redakcją
Prof. dr hab. med. Ireny Ponikowskiej

AUTORZY

Dr n. med. Przemysław Adamczyk

(balneolog) [PA]

Uzdrowski Szpital Kliniczny w Ciechocinku
Oddział Urologii Szpitala Miejskiego w Toruniu

Prof. dr hab. Krzysztof Błażejczyk

(klimatolog) [KB]

Zakład Geologii i Klimatologii
Instytut Geografii i Przestrzennego
Zagospodarowania, PAN w Warszawie

Prof. dr hab. Wojciech Ciężkowski

(geolog) [WC]

Politechnika Wrocławska
Wydział Geoinżynierii, Górnictwa i Geologii

Dr n. med. Jacek Chojnowski

(balneolog) [JC]

Collegium Medicum w Bydgoszczy, UMK
Katedra i Zakład Balneologii i Medycyny Fizycznej

Prof. dr hab. n. med. Tomasz Ferenc

(balneolog) [TF]

Zakład Biologii i Genetyki Medycznej
Uniwersytet Medyczny w Łodzi

Prof. dr hab. med. David Ferson

(anestezjolog) [DF]

MD Andersen Cancer Center
Departament of Anesthesiology and Pain Medicine,
Houston USA

Prof. dr hab. med. Włodzisław Kuliński

(balneolog) [WK]

Wojskowy Instytut Medyczny
Centralny Szpital Kliniczny MON
Klinika Rehabilitacji i Medycyny Fizycznej

Prof. dr hab. n. med. Robert Latosiewicz

(balneolog) [RL]

Katedra Balneologii, Rehabilitacji i Fizjoterapii
Uniwersytet Medyczny w Lublinie

Dr n. farm. Teresa Latour

(balneochemik) [TL]

Zakład Tworzyw Uzdrowskich w Poznaniu
Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego
– Państwowy Zakład Higieny w Warszawie

Prof. dr hab. med. Krzysztof Marczewski

(balneolog) [KM]

Oddział Nefrologii, Endokrynologii, Nadciśnienia
Tętniczego i Chorób Wewnętrznych,
Samodzielny Publiczny Szpital Wojewódzki im.
Papieża Jana Pawła II w Zamościu

Prof. dr hab. med. Irena Ponikowska

(balneolog) [IP]

Collegium Medicum w Bydgoszczy, UMK
Katedra i Zakład Balneologii i Medycyny Fizycznej

Prof. dr hab. n. med. Włodzimierz Samborski

(balneolog) [WS]

Klinika Reumatologii i Rehabilitacji
Ortopedyczno-Rehabilitacyjny Szpital Kliniczny im.
Wiktora Degi w Poznaniu

Prof. dr hab. n. med. Aleksander Sieron

(balneolog) [AS]

Katedra i Oddział Kliniczny Chorób Wewnętrznych,
Angiologii i Medycyny Fizycznej, Oddział Chorób
Wewnętrznych,
Szpital Specjalistyczny nr 2 w Bytomiu

Dr n. med. Robert Szafkowski

(balneolog) [RS]

Collegium Medicum w Bydgoszczy, UMK
Katedra i Zakład Balneologii i Medycyny Fizycznej

Dr n. med. Hanna Tomczak

(balneolog) [HT]

Zakład Rehabilitacji Uniwersytet Medyczny
w Gdańsku

Mgr Michał Tołodziecki

(fizjoterapeuta) [MT]

Collegium Medicum w Bydgoszczy, UMK
Katedra i Zakład Balneologii i Medycyny Fizycznej

REKOMENDACJE

Zbiór haseł i definicji w formie kompendialnej z zakresu balneologii, medycyny fizykalnej, lecznictwa uzdrowiskowego, klimatologii uzdrowiskowej, balneochemii i geologii uzdrowiskowej jest obecnie bardzo potrzebny. Tym bardziej, że *Encyklopedia* ta nie jest tylko zbiorem najważniejszych informacji, ale również porządkuje i reguluje terminologię w tej dziedzinie. Pierwsza w Polsce *Encyklopedia balneologiczna* jest dużym wydarzeniem wydawniczym. Głównym celem jest to, aby wszyscy zainteresowani posługiwali się i tak samo rozumieć odpowiednie terminy oraz mieli szansę na powołanie się na opracowanie eksperckie. Nieporozumienia nomenklaturowe zdarzają się niestety bardzo często, tak na polu naukowym, jak i organizacyjnym, praktycznym. Najczęściej nieprawidłową nomenklaturą posługują się dziennikarze, co wywala wiele sytuacji konfliktowych wśród społeczeństwa.

Jakość każdego dzieła wydawniczego gwarantują jego autorzy. W tej pozycji, zespół autorski dobrany został z niezwykłą starannością. Wszyscy autorzy to pracownicy naukowcy, ale również i praktycy, są autentycznymi ekspertami w tej dziedzinie. Przy czym rozumieją „ducha” współczesnej medycyny uzdrowiskowej. Część lekarską, obejmującą zagadnienia balneologiczne i medycynę fizykalną, opracowali specjaliści z balneologii i medycyny fizykalnej. Pozostałe dziedziny ściśle związane z balneologią, jak klimatologia, chemia czy geologia opracowane zostały przez najlepszych w kraju ekspertów, którzy biorą również udział w tworzeniu prawa.

Lecznictwo uzdrowiskowe w Polsce posiada własne prawo obejmujące ustawę uzdrowiskową oraz liczne rozporządzenia wykonawcze. Staraniem autorów było, aby definicje były zgodne z zawartymi w najważniejszych aktach prawnych. Zdarzają się jednak pewne odchylenia w nazewnictwie, co jest sygnałem do naniesienia poprawek w następnych edycjach rozporządzeń.

Z uwagi na zapotrzebowanie na wydawnictwo encyklopedyczne z zakresu balneologii medycyny fizykalnej w wielu aspektach działalności – nauce, prawie, działalności leczniczej oraz bardzo staranne eksperckie opracowanie, jako krajowy konsultant rekomenduję to dzieło do wykorzystania w naszym kraju.

Prof. dr hab. med. Irena Ponikowska

Krajowy Konsultant w dziedzinie balneologii i medycyny fizykalnej

REKOMENDACJA

Polskiego Towarzystwa Balneologii i Medycyny Fizykalnej

Jednym z podstawowych celów statutowych naszego towarzystwa jest dbanie o stałe podnoszenie standardów leczenia w zakresie lecznictwa uzdrowiskowego i medycyny fizykalnej. Z tego powodu uważamy, że inicjatywa uporządkowania nomenklatury w naszej dziedzinie jest obecnie bardzo istotna. Zbiór haseł i definicji w formie leksykalnej z zakresu balneologii, lecznictwa uzdrowiskowego, medycyny fizykalnej, klimatologii uzdrowiskowej, balneochemii i geologii uzdrowiskowej jest całkowicie nową pozycją na rynku wydawniczym. Jest ona nie tylko źródłem podstawowych informacji, ale może być przede wszystkim dokumentem źródłowym służącym ujednoliceniu nomenklatury i ułatwiającym komunikację pomiędzy różnymi podmiotami i osobami. Kompleksowe podejście do tematu umożliwi osobom zainteresowanym weryfikowanie nieporozumień nomenklaturowych, pojawiających się obecnie zarówno w publikacjach naukowych, dokumentach urzędowych i artykułach prasowych.

Szczególną wartością tej publikacji jest przygotowanie redakcyjne, przez grupę ekspertów z dziedziny balneologii i medycyny fizykalnej. Wszyscy autorzy to pracownicy naukowci mający wieloletnie doświadczenie w dziedzinie lecznictwa uzdrowiskowego nie tylko badawcze, ale również praktyczną wiedzę kliniczną. Zagadnienia z zakresu geologii, balneochemii, klimatologii – opracowali wybitni eksperci w swoich dziedzinach, od lat biorący udział w tworzeniu norm i prawa w swoich dziedzinach. Autorzy zadbali o zgodność nazewnictwa z określeniami używanymi w najważniejszych aktach prawnych z dziedziny, w tym, ustawy uzdrowiskowej i rozporządzeniach wykonawczych. Na podkreślenie zasługuje bardzo duża staranność i profesjonalizm podanych informacji. Niezależnie od tego nowatorski charakter publikacji na pewno nie ustrzeże jej przed błędami i niedociągnięciami. Konieczne wydaje się już dzisiaj zaplanowanie prac mających na celu stałą aktualizację podanej terminologii. Towarzystwo apeluje do wszystkich odbiorców Balneoencyklopedii o zgłaszanie uwag merytorycznych, które pozwolą na bieżąco doskonalić to ważne na polu balneologii dzieło. Cennym elementem Balneoencyklopedii jest podanie angielskich nazw terminów balneologicznych. Wobec braku jednolitego nazewnictwa anglojęzycznego w publikacjach zagranicznych, pozycja ta może być polskim wkładem w próbę osiągnięcia kompromisu w tym względzie.

Biorąc pod uwagę staranne eksperckie opracowanie oraz brak podobnej pozycji na rynku, Polskie Towarzystwo Balneologii i Medycyny Fizykalnej rekomenduje zawarte w Balneoencyklopedii definicje i terminy, jako polecane do stosowania na polu lecznictwa uzdrowiskowego i medycyny fizykalnej i uważa, że dzieło to będzie bardzo szeroko wykorzystywane w naszym kraju.

Polskie Towarzystwo Balneologii i Medycyny Fizykalnej
Zarząd Główny – Komisja do spraw Nazewnictwa i Terminologii:

Dr med. Jacek Chojnowski
Prof. dr hab. Włodzimierza Samborski
Prof. dr hab. Krzysztof Marczewski

WSTĘP

Balneologia i Medycyna Fizykalna jest jedną z najstarszych dziedzin medycyny, a zwłaszcza balneologia. Podstawy naukowe uzyskała w drugiej połowie XIX w., kiedy zainteresowali się nią lekarze – pracownicy nauki, profesorowie o dużym autorytecie. W XIX w. i w pierwszej połowie XX w. balneologia należała do podstawowych dziedzin medycyny. Od tego czasu bardzo dużo zmieniło się w medycynie i w samej balneologii. Współcześnie balneologia i medycyna fizykalna jest dyscypliną medycyny należącą do dziedziny komplementarnej i integracyjnej. Łączy w sobie wszystkie dostępne metody niezbędne do leczenia danych chorych. Współczesna balneologia i medycyna fizykalna wyrosła na bogatych tradycjach i wielowiekowych obserwacjach lekarskich oraz badaniach naukowych prowadzonych na zwierzętach i ludziach a także badaniach laboratoryjnych. Obecnie staramy się łączyć wszystko co najlepsze z tradycyjnej medycyny i nowoczesność. Metody lecznicze tradycyjne, które uzyskały podstawy naukowe nadal są realizowane. Część z zabiegów tradycyjnych nie jest obecnie stosowana, gdyż została zweryfikowana, jako mało przydatna. Rozwój medycyny i techniki spowodował powstawanie nowych metod i technologii.

Z uwagi na swój charakter holistyczny i interdyscyplinarny balneologia i medycyna fizykalna rozwija się dynamicznie w całym świecie. Najpełniej jest realizowana w lecznictwie uzdrowiskowym. Cechą charakterystyczną balneologii są jej własne procedury, wykorzystujące naturalne surowce lecznicze. Drugą ważną cechą jest kompleksowość. Większość metod stosowana jest w pakiecie zabiegowym (programie leczniczym). Włączeniu zabiegów bierze się pod uwagę działanie addycyjne wybranych procedur leczniczych, co pozwala na uzyskanie lepszych wyników, niż stosowanie pojedynczych zabiegów. Do bardzo częstych i korzystnych połączeń procedur leczniczych należy kojarzenie zabiegów balneologicznych z fizykoterapeutycznymi. Inną cechą charakterystyczną balneologii i medycyny fizykalnej jest interdyscyplinarność. Większość dziedzin medycyny jest reprezentowana w lecznictwie uzdrowiskowym, gdzie stosowane są zabiegi balneologiczne i fizykoterapeutyczne. Mamy w uzdrowiskach takie kierunki jak: reumatologia, ortopedia, kardiologia, pulmonologia, diabetologia, endokrynologia, ginekologia, dermatologia i wiele inne. Istnieje pion dla dorosłych i dziecięcy. Medycyna fizykalna jest składową częścią całej dziedziny, od początku oficjalnego utworzenia tej specjalizacji po wojnie tj. od lat 50-tych XX w. Procedury fizykoterapeutyczne wykorzystują różne formy energii w większości występujące w przyrodzie, wchodzą one w skład programu leczenia chorych w warunkach uzdrowiskowych. Poza tym medycyna fizykalna jest realizowana w poradniach wielospecjalistycznych i innych w ośrodkach poza uzdrowiskowych.

Balneologia i medycyna fizykalna jest ściśle związana z klimatologią, balneochemią i geologią. W lecznictwie uzdrowiskowym wykorzystywane są czynniki i metody klimatoterapeutyczne, stąd konieczne jest poznanie podstaw klimatologii. Balneochemia dostarcza lekarzom informacji o składzie chemicznym wód mineralnych i peloidów. Znajomość składu chemicznego naturalnych surowców leczniczych jest konieczna dla lekarzy, podobnie, jak znajomość składu i budowy chemicznej leków. Geologia zabezpiecza źródła, złoża surowców naturalnych, pozwala na prawidłową ich eksploatację oraz poszukuje nowych zasobów. Ponadto korzystamy z osiągnięć biofizyki, która jest podstawowym przedmiotem, na której budowana jest medycyna fizykalna, wykorzystująca do leczenia różne energie. Stąd zasadne jest ujęcie w Encyklopedii zagadnień związanych z tymi dziedzinami, bez których nie mogłaby istnieć balneoterapia i fizykoterapia.

Balneologia i medycyna fizykalna ma swą bardzo długą drogę rozwoju, jako dyscyplina medyczna. Podstawowa wiedza zawarta jest w licznych podręcznikach, ale nigdy dotąd nie wydana była pozycja o charakterze encyklopedii. W całej ponad 200-letniej historii balneoterapii nie udało się stworzyć takiego dzieła. Obecna Encyklopedia jest pierwszym tego typu wydawnictwem. Wprawdzie w 1977 r. była podjęta próba stworzenia słownika z zakresu zdrojownictwa i dziedzin pokrewnych. Był to jedynie zbiór haseł w języku polskim ułożonych alfabetycznie, przy czym przeważały hasła z balneotechniki i medycyny ogólnej. Bardzo niewielką część stanowiły hasła z lecznictwa uzdrowiskowego. Hasła nie miały rozwinięcia w formie definicji. Stymulacją do opracowania obecnego wydawnictwa jest szybki rozwój zarówno całej medycyny ogólnej, jak i balneologii i medycyny fizykalnej oraz techniki. W wyniku tego postępu zarówno medycznego, jak i technicznego powstały nowe metody, nowe technologie, część dawnych metod została zweryfikowana i zmieniła nazwy, dawne terminy uległy dezaktualizacji, inne zmieniły swoje znaczenie. Przykładem nowych technologii medycznych może być hiperbaria, czy krioterapia. Zwłaszcza duży postęp techniczny obserwuje się w medycynie fizykalnej, gdzie produkowane są nowe urządzenia i powstają nowe metody. Celem tej Encyklopedii jest nie tylko zebranie najważniejszych informacji w jednej pozycji, ale przede wszystkim ich uporządkowanie i zdefiniowanie. Najważniejsze jest to, że Encyklopedia ta pozwoli na upowszechnienie wyników badań naukowych w czasopiśmie anglojęzycznych. Konieczne jest bowiem ujednolicenie haseł i definicji w języku angielskim tak, aby wszyscy zainteresowani i pracujący w tej dziedzinie posługiwali się tą samą terminologią, pisali książki, artykuły posługując się znanymi dla wszystkich terminami. Może uda się uniknąć błędnych określeń, które wprowadzają w błąd. Przykładem takich błędów jest posługiwanie się terminami kinezyterapia i rehabilitacja, jako synonimami, czy leczenie sanatoryjne i uzdrowiskowe, jako jednoznaczne. Szczególnie teraz prawidłowe zrozumienie odpowiednich terminów ma istotne znaczenie podczas powszechnego korzystania z internetu. W przygotowaniu metaanalizy, wprowadzenie odpowiedniego hasła-klucza w języku angielskim warunkuje wartość i rzetelność pracy. Nieprawidłowe wprowadzenie haseł do wyszukiwarki może sfałszować wyniki. Przykładem jest hasło „Spa”, które kiedyś jednoznacznie kojarzyło się z lecznictwem uzdrowiskowym, obecnie oznacza działalność rekreacyjną, wypoczynkową i kosmetyczną. Wprowadzenie jako klucza hasła Spa może więc spowodować wiele nieporozumień i zafałszowań. W środowisku balneologów i towarzystw międzynarodowych od dawna mówi się o potrzebie stworzenia encyklopedii balneologicznej. Działania takie podejmowały towarzystwa międzynarodowe, w których Polska miała duże znaczenie. Na XXVI Kongresie Balneologicznym w Nałęczowie podpisana została przez przedstawicieli wszystkich najważniejszych towarzystw międzynarodowych i kilku krajowych „Deklaracja Nałęczowska”. Deklaracja ta zawierała poparcie w działaniach zmierzających do ujednolicenia terminologii w języku angielskim w zakresie balneologii i lecznictwa uzdrowiskowego. Na tejże konferencji międzynarodowej uzyskano consensus dotyczący używania terminu – leczenie uzdrowiskowe w zamian za spa w języku angielskim. Ustalono, że najlepszym terminem będzie Thermal Medicine dla lecznictwa uzdrowiskowego. Termin ten wywodzi się ze starego języka greckiego, w którym Therma oznacza źródło. Stąd pochodzą słowa pochodne, jak Thermal

Therapia, Thermal Station, Thermal Factor itd. Sygnatariusze zobowiązali się posługiwać tymi terminami i je upowszechniać, natomiast zrezygnować z terminu spa, medical spa itp.

Poza tym należy podkreślić, że niektóre nazwy straciły swą wartość i znacznie. W tej pozycji podano i zdefiniowano tylko te hasła, które są aktualnie stosowane w praktyce, pominięto terminy historyczne, chyba, że samo hasło miało charakter historyczny i jego celem było podanie informacji historycznej, powiązanej z balneologią. Poza tym do Encyklopedii włączono tylko te hasła, które mają bezpośredni związek z balneologią i medycyną fizykalną oraz lecnictwem uzdrowiskowym. Nie uwzględniono terminów medycznych z innych dziedzin medycyny, zwłaszcza chorób czy objawów mimo, że takie choroby czy objawy występują w lecnictwie uzdrowiskowym i medycynie fizykalnej, np. reumatoidalne zapalenie stawów, czy cukrzyca, ZZSK, zapalenie oskrzeli, POCHP itd. – choroby, które są m.in. leczone metodami balneologicznymi i fizykoterapeutycznymi, ale są one zdefiniowane w podstawowych dziedzinach medycyny.

Warto zwrócić uwagę, że w ostatnim 10-leciu zostało opublikowane kilka słowników z innych pokrewnych dziedzin, np. geologii, fizjoterapii, które zawierają często te same hasła, ale różnią się ich definiowaniem. Przykładem może służyć, nieco inna, szeroka definicja hasła geologicznego wody mineralne dla potrzeb tylko geologicznych i inna dla potrzeb medycznych (balneogeologicznych). Każda dziedzina ma swoją terminologię, ma swój język. Stąd nie należy się temu dziwić, że dane hasło może mieć różne definicje zależnie od dziedziny.

Przewidujemy, że zapotrzebowanie na Encyklopedię będzie duże. Zebraną kompendialnie wiedzę kierujemy do specjalistów z balneologii i medycyny fizykalnej i innych lekarzy specjalistów pracujących w lecnictwie uzdrowiskowym i medycynie fizykalnej. Poza tym wiedza ta może być przydatna również dla klimatologów, balneochemików czy geologów współpracujących z balneologią. Poza tym dla fizjoterapeutów zatrudnionych w lecnictwie uzdrowiskowym i medycynie fizykalnej, studentów kierunku fizjoterapia. Encyklopedia ta przydatna będzie dla menadżerów lecznictwa uzdrowiskowego, dla Ministerstwa Zdrowia i Narodowego Funduszu Zdrowia. Uporządkowanie i zdefiniowanie wielu pojęć i terminów będzie przydatne do tworzenia prawa i do interpretowania rozporządzeń z zakresu medycyny uzdrowiskowej i fizykalnej. Rzetelne opracowanie nazewnictwa i definicji może stanowić też punkt wyjściowy dla opracowania procedur i standardów oraz rekomendacji. Wreszcie wystandaryzowanie terminologii będzie podstawą do opracowania nowych podręczników z balneologii i medycyny fizykalnej. Dotychczasowe podręczniki zawierały niestety czasami sprzeczne informacje dotyczące nazewnictwa.

Opracowanie definicji powierzone zostało wybitnym specjalistom o wieloletnim doświadczeniu. Część ściśle lekarską opracowali pracownicy naukowcy posiadający specjalizację z balneologii i medycyny fizykalnej, oprócz innej specjalizacji klinicznej. Część klimatologiczną powierzono wybitnemu klimatologowi – Prof. K. Błażejczykowi z Instytutu Klimatologii, który zajmuje się m.in. oceną bioklimatu uzdrowisk. Część balneochemiczną opracowała najlepsza specjalistka z tej dziedziny w kraju Dr T. Latour, a część geologiczną opracował Prof. W. Ciężkowski, znany geolog zajmujący się od lat zagadnieniami geologii medycznej i uzdrowiskowej. Wybór odpowiednich autorów – ekspertów z danych dziedzin gwarantuje jakość tej publikacji. Na uwagę zasługuje poza tym zaangażowanie Prof. Davida Fersona z USA, który posiada dużą wiedzę balneologiczną i uzdrowiskową, jest zaangażowany w rozwój lecznictwa uzdrowiskowego w USA wg polskiego modelu. Szczególnie interesuje się wykorzystaniem fizykoterapii do walki z bólem. Prof. D. Ferson mieszka i pracuje na stałe w USA, od wielu lat współpracuje z Polskim Towarzystwem Balneologii i Medycyny Fizykalnej. Stworzył Oddział Amerykański Polskiego Towarzystwa Balneologii i Medycyny Fizykalnej w Houston. Niezależnie od autorskich opracowań, wszystkie hasła i definicje były wzajemnie konsultowane i uzgadniane przez autorów. Podkreślić należy, że każde hasło ma charakter autorski, a więc odpowiada za nie sam autor, co zostało oznakowane inicjałami na końcu każdej definicji. Encyklopedia opiniowana była również przez Polskie Towarzystwo Balneolo-

gii i Medycyny Fizykalnej i Krajowego Konsultanta – najwyższe autorytety naukowe w kraju z tej dziedziny. Uzyskano rekomendacje do wdrożenia terminów i definicji przez Krajowego Konsultanta i Polskie Towarzystwo Balneologii i Medycyny Fizykalnej.

Oddajemy więc do wykorzystania dzieło solidnie opracowane i wszechstronnie recenzowane.

Definicje nie są równe objętościowo. Hasła ważniejsze, częściej używane w praktyce, bardziej znaczące opracowane zostały szerzej, hasła uzupełniające wiedzę są znacznie krótsze.

Całość Encyklopedii opracowano w następującym porządku. Hasła ułożone zostały alfabetycznie, tak aby łatwo było je odnaleźć w indeksie. Łącznie Encyklopedia zawiera haseł, tabel.... rycin..... zdjęć. Terminy haseł są w liczbie pojedynczej lub mnogiej w zależności od ogólnie przyjętej terminologii. Część haseł ma synonimy, które podano po przecinku, kursywą podano nazwę angielską. Część haseł zaopatrzonych jest w strzałki które odsyłają do szerzej opisanych definicji. Zaznajomienie się z nimi pozwala na pogłębienie wiedzy. Po hasło w języku polskim i angielskim podano krótką, zwięzłą definicję, a następnie jej szersze uzupełnienie. To uzupełnienie zawiera najważniejszą wiedzę z zakresu danego hasła i informacje z nim powiązane.

Oddzielną część dzieła stanowi aneks, który ma charakter słownika w języku angielskim. Zawiera hasło oraz krótką i zwięzłą definicję w języku angielskim. Ta część wydawnictwa ma służyć do przygotowania artykułów w języku angielskim. Mamy też nadzieję, że wykorzystywana będzie w środowisku balneologicznym międzynarodowym. Zagadnieniami terminologii i definicji zainteresowane są towarzystwa międzynarodowe, w tym ISMH oraz FEMTEC. Do tej pory nie udało się jednak stworzyć encyklopedii w języku angielskim w skali międzynarodowej. Brak takiej pozycji odczuwają wszystkie towarzystwa balneologiczne w Europie i nie tylko. Mamy nadzieję, że aneks w formie słownika w polskiej Encyklopedii opracowany w języku angielskim, będzie inspiracją do dalszej pracy o zasięgu międzynarodowym.

Encyklopedia kończy się spisem literatury, z której korzystano przy opracowaniu. W spisie piśmiennictwa podano najważniejsze źródła, w tym podręczniki oraz istniejące już słowniki z pokrewnych dziedzin. Autorzy – chemicy i geolodzy korzystali zwłaszcza ze Słownika hydrogeologicznego. W tych hasłach, pod każdym z nich, podano informacje, że pochodzą z tego źródła.

Mamy głęboką nadzieję, że Encyklopedia ta będzie zbiorem najważniejszej, nowoczesnej wiedzy z zakresu balneologii i medycyny fizykalnej. Uporządkuje jednocześnie nazewnictwo i definicje terminów, którymi posługujemy się w balneologii, medycynie fizykalnej, balneochemii, klimatologii i geologii uzdrowiskowej, nie zawsze w sposób prawidłowy i jednoznaczny używane i rozumiane. Mam pełną świadomość, że hasła i definicje będą nadal podlegać okresowej aktualizacji. Można postawić tezę, że ta Encyklopedia, podobnie jak inne tego typu wydawnictwa, właściwie nigdy nie są ostatecznie zakończone.

Prof. dr hab. med. Irena Ponikowska

A

ABSORPCJA, adsorpcja, ang. *adsorption*

Proces fizyczny lub/i chemiczny, który zachodzi na powierzchni (adsorpcja) lub we wnętrzu (absorpcja) substancji stałej (adsorbentu), polegający na wiązaniu jonów, cząsteczek lub atomów znajdujących się w cieczy lub gazie – mających kontakt z substancją sorbującą.

W przypadku tworzenia wiązań chemicznych między adsorbentem a substancją adsorbowaną jest to adsorpcja chemiczna, w przypadku wiązania siłami międzycząsteczkowymi – adsorpcja fizyczna. Jeżeli forma wiązania nie jest jednoznacznie określona, używa się terminu – sorpcja.

Procesy sorpcyjne są wykorzystywane w trakcie uzdatniania wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi, z wykorzystaniem węgla aktywnego lub innych adsorbentów, co pozwala na usuwanie różnego rodzaju zanieczyszczeń chemicznych.

Sorpcja zachodzi również w trakcie zabiegów borowinowych oczyszczających skórę dzięki właściwościom sorpcyjnym kwasów humusowych zawartych w → borowinach. [TL]

ACTA BALNEOLOGICA

Czasopismo balneologiczne, które powstało w 1905 roku. Jest jedynym czasopismem z dziedziny Balneologii i Medycyny Fizycznej w Polsce.

Czasopismo powstało w tym samym roku, w którym utworzone było Polskie Towarzystwo Balneologiczne w Krakowie (1905 r.). W okresie powojennym wznowiono wydawanie czasopisma pod nazwą „Wiadomości Uzdrawiskowe”, które wydawane było w latach 1956-1967. Czasopismo to publikowało artykuły naukowe z zakresu lecznictwa uzdrawiskowego. Następnym czasopismem, wydawanym w latach 1970-1990, częściowo równoległe z „Wiadomościami Uzdrawiskowymi” były „Problemy Uzdrawiskowe”. To czasopismo zamieszczało artykuły z zakresu balneologii, klimatologii, balneochemii, balneotechniki i geologii uzdrawiskowej oraz ekonomiki uzdrawiskowej i turystyki uzdrawiskowej. „Wiadomości Uzdrawiskowe”

ściwości leczniczych naturalnych surowców leczniczych – wód i borowin. [TL]

BALNEOFOTOTERAPIA,
ang. *balneophototherapy*

Metoda lecznicza wykorzystująca światłouczulające właściwości niektórych wód mineralnych połączona z naświetlaniem ultrafioletowym

Coraz częściej zamiast psolarenów, które są stosowane w metodzie PUVA zastępuje się naturalnymi światłouczulaczami pod postacią niektórych wód mineralnych. Ostatnie badania wykazały, że psolareny mają znacznego stopnia skutki uboczne, stąd wynikają ograniczenia w ich stosowaniu. Wody mineralne siarczko-wo-siarkowodorowe oraz chlorkowo-sodowe wykazują właściwości światłouczulające, stąd znalazły zastosowanie do łączonego zabiegu obejmującego kąpiel w wodzie leczniczej mineralnej połączonej z naświetlaniem promieniami ultrafioletowymi UVB o długości fali 320- 420 nm, najlepiej 311 nm. Zabieg polega na pełnej kąpeli mineralnej, trwającej 15 minut z następowym całkowitym naświetlaniem promieniowaniem UV o podanej długości fali. Są też na rynku zagranicznym specjalne urządzenia (foto) do równoczesnego stosowania kąpeli i naświetlań promieniowaniem UVB. Zabiegi te mają zastosowanie w leczeniu chorób skóry, zwłaszcza łuszczycy. [IP]

BALNEOGEOLOGIA (geologia surowców balneologicznych), ang. *balneogeology*

Dział geologii zajmujący się poszukiwaniem, występowaniem i genezą złóż kopalin leczniczych oraz właściwościami takich kopalin jak wody lecznicze, gazy lecznicze i peloidy, wykorzystywanych w lecznictwie uzdrowiskowym.

W jej zakresie wyodrębnia się → hydrogeologia wód leczniczych. → Balneochemia. → Górnictwo kopalin leczniczych. [WC]

BALNEOLOGIA, ang. *balneology*

Dziedzina wiedzy medycznej zajmująca się badaniami i praktycznym stosowaniem naturalnych metod leczniczych wykorzystujących wody mineralne, gazy i peloidy. Balneologia wykorzystuje postępy wiedzy z zakresu medycyny klinicznej, fizjologii, chemii, mikrobiologii, geologii, fizyki i innych dziedzin. Jest częścią specjalizacji lekarskiej – balneologia i medycyna fizykalna.

Balneologia połączona jest z fizykoterapią, ponieważ obie metody mają podobne mechanizmy działania w aspekcie ogólnym. Współczesna balneologia uwzględnia osiągnięcia balneologii tradycyjnej oraz medycyny klinicznej i postęp techniczny. Metody balneologiczne stosowane są głównie w lecznictwie uzdrowiskowym obok fizykoterapii, klimatoterapii, kinezyterapii, u pacjentów z chorobami przewlekłymi. W zakresie działania ogólnoustrojowego zabiegi balneologiczne są często metodami z wyboru, poza tym odgrywają rolę wspomagającą, uzupełniającą efekty osiągane przez inne metody medycyny zachowawczej i zabiegowej. Cechą charakterystyczną tej dziedziny jest nieinwazyjność, holistyczne podejście do pacjenta oraz integracja z innymi metodami w tym z farmakoterapią. [IP]

BALNEOTECHNIKA, ang. *balneotechnology*

Dział inżynierii uzdrowiskowej, zajmujący się projektowaniem, budową i wyposażaniem zakładów lecznictwa uzdrowiskowego w odpowiednie urządzenia lecznicze, a także opracowaniem optymalnych metod dostarczenia surowców leczniczych ze złożeń.

Dawniej w zakres balneotechniki wchodziło także ujmowanie wód leczniczych, głównie ze źródeł. [WC]

Rodzaje i zasoby wód leczniczych w poszczególnych uzdrowiskach polskich

Uzdrowisko	Nazwa obszaru górniczego	Nazwa ujęcia	Charakterystyka kopaliny leczniczej potwierdzona świadectwem	Ustalone zasoby eksploatacyjne
Augustów	„Kolnica”		złoże torfu typu wysokiego	583 779 ton
Busko-Zdrójw	„Busko II”	Aleksander	nie eksploatowane, brak świadectwa	350 m ³ /dobę
		nr 8b Michał	woda mineralna, swoista 1,4% chlorkowo-sodowa, siarczkowa, jodkowa	
		nr 13 Anna	woda mineralna, swoista 1,3% chlorkowo-sodowa, siarczkowa, jodkowa	
		nr 16a Wiesława	woda mineralna, swoista 1,4% chlorkowo-sodowa, siarczkowa, jodkowa	
		nr 17 Ignacy	woda mineralna, swoista 1,5% chlorkowo-sodowa, siarczkowa, jodkowa	
		Andrzej	nie eksploatowane, brak świadectwa	
		Piotr	nie eksploatowane, brak świadectwa	25,2 m ³ /dobę
		nr 17 Henryk	woda mineralna, swoista 2,3% chlorkowo-sodowa (solanka), siarczkowa, jodkowa, fluorkowa, żelazista	
		nr 19 Małgorzata	woda mineralna, swoista 7,1% chlorkowo-sodowa (solanka), jodkowa, żelazista	
Ciechocinek	„Ciechocinek”	nr 11 Grzyb	woda mineralna, swoista 4,69% chlorkowo-sodowa (solanka), jodkowa	60 m ³ /h
		nr 14	woda mineralna, swoista 4,35% chlorkowo-sodowa (solanka), jodkowa, termalna	135 m ³ /h
		nr 16	woda mineralna, swoista 5,34% chlorkowo-sodowa (solanka), jodkowa, termalna	70 m ³ /h
Cieplice	„Cieplice”	źródło nr 1 Marysieńka	woda słabozmineralizowana, swoista 0,06% fluorkowa, krzemowa, hipotermalna	0,5 m ³ /h
		źródło nr 2 Sobieski	nie eksploatowane, brak świadectwa	0,04 m ³ /h
		źródło nr 4 Nowe	nie eksploatowane, brak świadectwa	1,0 m ³ /h
		C1	nie eksploatowane, brak świadectwa	45,0 m ³ /h
		C2	słabozmineralizowana woda swoista 0,06% fluorkowa, krzemowa, hipertermalna	10,0 m ³ /h
Czarniawa-Zdrój	„Czarniawa Zdrój”	nr 4 Jan-II	woda mineralna, swoista 0,27% wodorowęglanowo-wapniowo-magnezowa, szczawa, krzemowa, żelazista	1,17 m ³ /h